Gondolatok a „Hatékonyság és foglalkoztatás a magyar mezőgazdaságban” című vitacikkhez

Udovecz Gábor

Kulcsszavak: hatékonyság, versenyképesség, agrobiznisz, foglalkoztatás.

ÖSSZEFOGLALÓ MEGÁLLAPÍTÁSOK, KÖVETKEZTETÉSEK, JAVASLATOK

A hatékonyság és a foglalkoztatás viszonya (ellentmondása) tulajdonképpen évezredes vita témája: mi az ember alapvető természete, mi hajtja tetteiben? Nem tökéletes homo oeconomicus; döntéseit lelki, etikai és filozófiai motívumok is befolyásolják. Az agrárpolitika is erre a tapasztalatra épít.

A hatékonyság növelése a mezőgazdaságban (világszerte!) valóban csökkentheti a foglalkoztatási lehetőségeket. Ennek az ellentmondásnak azonban a keletkezési körében igen korlátozott az értelmes megoldása. A magyar agrárpolitika alapvető dilemmája úgy fogalmazható meg, hogy „tudja, mit szeretne”, jövőképében vannak vonzó értékek, amelyeket fokozatosan meg is lehetne valósítani, amennyiben az ország zárt gazdasági-politikai rendszerben létezne. Ám nem vagyunk egyedül! Nemcsak az exportpiacokért, hanem még a hazai fogyasztók bizalmáért (pénzéért!) is meg kell küzdeni. Amíg a világot a határokon átnyúló egyre élesebb globális verseny uralja, addig ez alól a magyar mezőgazdaság is csak részben tudja kivonni magát. Különleges (utánozhatatlan) termékek előállításával, a helyi gazdaság ösztönzésével, a termékjelölési rendszerrel ez a törekvés reális és támogatandó! Az ilyen „hungarikumok” kiskereskedelmi forgalomból való részesedése évtizedek alatt megközelítheti a 20%-ot is. A maradék 80%-kal azonban versenyre vagyunk ítélve. Ennek során pedig tovább szükséges javítani a hatékonysági mutatókat, de ennél is fontosabb teendő a feldolgozottság növelése, az értékesítés és az együttműködés szervezettségének javítása, vagyis a teljes vertikum, a teljes agrobiznisz versenyképességének megteremtése. A mezőgazdasági foglalkoztatottak száma ebben a kívánatos esetben is alig növelhető, de a vertikum egészének eltartóképessége jelentősen javítható!

A mai folyamatokban nem a gazdaságméret és a foglalkoztatás kerül szembe egymással, hanem a termelési-tevékenységi szerkezet és a foglalkoztatási esélyek. Nem az a baj, hogy a hatékonyság növelése csökkenti az élő munka iránti fajlagos igényeket a mezőgazdaságban, hanem az, hogy az élelmiszer-gazdaság, a teljes agrobiznisz erősítése, versenyképességének tudatos javítása eddig ezt nem ellensúlyozta!

Az élelmiszer-gazdaság, az agrobiznisz fejlesztésével nemcsak a hatékonyság és a versenyképesség növelhető, hanem a kibocsátás és a foglalkoztatás is.

Amennyiben tehát a magyar agrárgazdaság stabil, kiszámítható működési keretek között kap néhány évtizedes alkalmazkodási időt, nemcsak a hatékonysági mutatóiban, hanem a nemzetközi versenyben is megállja majd a helyét. Képes lesz intelligens növekedésre. Sőt, a foglalkoztatás bővítésére is!

BEVEZETÉS

Mészáros Sándor és Szabó Gábor „Hatékonyság és foglalkoztatás a magyar mezőgazdaságban” című vitaindító cikkükben (*Mészáros – Szabó, 2014*) arra ösztönzik az agrár-közgazdaságtan művelőit, hogy a

hatékonyság és foglalkoztatás kérdésében fejtsék ki álláspontjukat. Úgy vélik, hogy a magyar mezőgazdaságban országos szinten kétféle fejlesztési stratégia különböztethető meg: az egyik hatékonyságorientált, a másik pedig foglalkoztatásorientált. Leegyszerűsítve: vagy hatékonyan termeljen kevés ember, vagy kevésbé hatékony termeléssel több embert foglalkoztassanak. E két célkitűzés tehát egymás ellen dolgozik – a szélsőértékeket elvetve –, csak a kompromisszum miként lehet kérdéses.

A szerzők tulajdonképpen az emberiség *évezredes vitáját érintik*. A filozófusok, közgazdászok mindig is az ember alapvető szándékait akarták megfejteni. Mi a jó, mi tesz boldoggá, s ennek eléréséhez az ember mennyire önző, mennyire racionális, vagy éppen mennyire méltányos és együttműködő? Erről a bonyolult emberi és társadalmi összefüggés-rendszerről „A jó és a rossz közgazdaságtana" című könyv (*Sedláček, 2012*) szerzője igen alapos, mégis élvezetes történelmi áttekintést ad. Mivel a közgazdaság-tudomány – részeként az agrár-közgazdaságtan – nem egzakt természettudomány, ezek az alapvető kérdések sem válaszolhatók meg ridegen pontos számításokkal. Az emberek gazdasági viselkedését megannyi lélektani és etikai összefüggés szövi át. Az uralkodó (*mainstream*) gazdasági filozófiával szemben nem létezik tökéletes *homo oeconomicus*, aki mindig racionálisan dönt és a haszon maximalizálására törekszik. Abból lehet kiindulni, hogy az agrárgazdaság szereplői sem ilyen természetűek. *Nem létezik tehát semleges, értékmentes agrárpolitika. Nálunk sem, másutt sem.*

MIRE ALAPOZOM A VÉLEMÉNYEMET?

Mindenekelőtt azokra a saját élményekre és tapasztalatokra, amelyeket az igen nagy számú – az Amerikai Egyesült Államokban, európai országokban, Brazíliában, Ausztráliában, Kínában, a volt Szovjetunióban tett – tanulmányutakon, illetve a hazai gazdaságok rendszeres látogatása során szereztem. Mindenünnen – főleg a fejlett „nyugati" országokból – ugyanazt a muníciót hoztam haza magammal: cél a saját adottságokra épülő stabil agrárpolitika, amelynek végrehajtásából valamennyi szereplő szervezetten, következetesen kiveszi a maga részét. A gazdáktól a szakmai szervezeteken át a bankokig, a hivatalokig és a diplomáciai testületekig. Az agrárpolitika sikerét sehol sem bízzák pusztán a véletlenre, valamiféle láthatatlan „jótékony piaci kézre"!

Másodsorban azokra az *Agrárgazdasági Kutató Intézetben* végzett kutatási eredményekre támaszkodok, amelyeket számos tehetséges munkatársammal közösen értünk el és többségüket tanulmány, cikk és nyilvános előadás formájában a közvélemény elé tártunk. Szakmai érdeklődésem centrumában mindig is a hazai agrárerőforrások ésszerű kihasználásának, a korrekt versenynek, a hatékonyság és a versenyképesség viszonyának problémaköre állt, különösen az EU-csatlakozást megelőző és követő években (*Udovecz, 2002, 2006, 2007, 2010, 2014ab*). (A rendszerváltás előtti önmagunkhoz képest értelmetlen dolog összehasonlításokat tenni, mert akkor – abban a zárt mezőnyben – nem voltak agresszív versenytársaink.) A mostani párbeszéd szempontjából – de hatásukat tekintve is – fontosnak tartom „Az élelmiszeripar exportja, versenyképességének infrastrukturális és marketing feltételei" (*Kartali et al., 1997*), valamint az „Élelmiszergazdasági termékeink várható versenyképessége a kibővült európai piacon (*Kartali et al., 1998*) témájú kutatásokat, amelyek már akkor egyértelműen bizonyították, hogy a tényleges piacra jutáshoz szükséges, de nem elegendő a naturális hatékonysági mutatók javítása. „Az EU-csatlakozás várható agrárgazdasági hatásai" (*Mészáros et al., 1999, 2000*) és a Közös Agrárpolitika mechanizmusainak és reformjainak a magyar agrárgazdaságra gyakorolt hatásaival

(*Popp József, Potori Norbert, Papp Gergely*) foglalkozó tanulmányok, cikkek ágazatonként is meghatározták a várható versenyesélyeket. A helyzetértékelés és a teendők tekintetében ma is mérvadónak tartom „A versenyesélyek javításának lehetőségei a magyar élelmiszer-gazdaságban" (*Popp et al., 2009*) címet viselő, a versenyhátrányokkal való szembesülés okán megdöbbenést kiváltó tanulmányt.

A tárgykörbe tartozó kutatási eredmények egy része – néhány éves késéssel – „átment" a szakmai, az oktatási, sőt, a hivatalos felfogásba is.

ELVI ÉS TARTALMI MEGFONTOLÁSOK

A hatékonyság különböző mutatói, főleg az átlaghozamok, a természetbeni hozam/ráfordítás viszonyok adott ágazatban a szakmai munka színvonalát tükrözik. Kevésbé állítható már ugyanez az értékbeli mutatókra, a bevétel/kiadás típusú jellemzőkre, hiszen ezek állapotát és változásait is nehezen kiszűrhető ár-, árfolyam-, támogatáshatások torzítják.

Mindezek ismeretében is legfeljebb az vethető fel – többé-kevésbé joggal –, hogy a hatékonyság növelése a mezőgazdaságban mérsékli az élő munka iránti fajlagos igényt. Ettől még a foglalkoztatás bővíthető, ha a termelés növelése ezt a hatást ellensúlyozza. Nálunk erre évtizedek óta reális esély volt és jelenleg is van. Még kevésbé biztos, egyáltalán nem szükségszerű, hogy a hatékonyságnövelés élő munkát kiszorító mellékhatása az élelmiszer-gazdaság egészére vagy magára az agrobizniszre nézve is érvényes lenne.

A magam részéről sokkal *lényegesebb kérdésnek tartom a versenyképesség és a foglalkoztatás viszonyát!* Pontosabban az agrobiznisz versenyképességének és a mezőgazdaság foglalkoztatási lehetőségeinek a viszonyát, még inkább *az agrobiznisz egészét jellemző versenyképesség és az eltartóképesség alakulását*. Ebben az összefüggésben már jóval gyengébb a konfliktus az agrártörekvések két kiemelt, de látszólag ütköző célja között. Feltéve, ha itthon és a külföldi piacokon általában átlátható, tisztességes versenyviszonyok uralkodnak. Ez azonban kritikus pont és a hipotézis álnaiv.

A korrekt versenyről vallott *ricardói* feltevéseknek ugyanis (a belföldi tőke és a szállítási költségek meghatározó szerepe, azonos informáltság, nagyjából azonos erőviszonyok) egyike sem érvényesül elfogadhatóan. Ehhez járulnak még a különböző művi anomáliák: eltérő adó- és támogatási rendszerek, különböző piacvédelmi intézkedések, hatósági taktikai intézkedések, nem utolsósorban az országokat (földrészeket!) átívelő cégbirodalmak erőfölénye és az abból következő mérhetetlenül nagy üzleti/pénzügyi „optimalizálási" lehetőségek. Sok esetben „egerek versenyeznek elefántokkal"! Győzzön a jobbik?

VERSENYESÉLYEK ÁGAZATI SZEMPONTBÓL

A magyar mezőgazdaság hatékonysága, főleg egyes ágazatok naturális hatékonysága – részben az igényesebb szakmai munka, másrészt a túlzott piaci szelekció következtében – *folyamatosan javul,* bár még elmarad a szűk európai élbolytól. Ugyanez elmondható a termelési tényezők komplex hatékonyságáról.

Bár a minősítés pontosan mérhető szempontok alapján igen nehéz, az *Agrárgazdasági Kutató Intézetben* készült tanulmány (*Kemény et al., 2014*) szerint a tesztüzemi adatbázison alapuló DEA (*Data Envelopment Analysis*) módszerrel a 2007–2011 közötti időszakra végzett TFP-számítások a mezőgazdaság egészére 2,4%-os hatékonyságjavulást mutatnak. Az eredmények ugyan erős ágazati differenciákat takarnak (húzóágazat a szántóföldi növénytermelés, gyenge az állattenyésztés, vegyes a kertészeti ágazatok helyzete), de ez mégiscsak európai mérce.

Ennek ellenére a magyar agrárszektor növekedése, piaci terjeszkedése a velünk egy időben csatlakozó tagországokéhoz képest is kirívóan alacsony.

A magyar gazdák lassan úgy járnak, mint *Orwell* Állatfarmjának Bandi lova: nincs elég eredmény? Holnaptól „majd még keményebben dolgozom!" (az orwelli disznók pedig elégedetten röfögnek).

Ennek pedig az az oka, hogy *a hatékonyság a versenyképességnek csak egyik eleme!* A kedvező hatékonyság (nem létező) ideális esetben elegendő lehetne a sikeres versenyhez. Mindez azonban csak olyan elméleti modell, amely a valóságban ritkán fordul elő. Így *a verseny kimenetelét egyre inkább a hatékonyságra rárakódó szervezeti, logisztikai és infrastrukturális tényezők, valamint a versenytorzító körülmények dönthetik el.* Ezen a ponton lép meghatározó szerepkörbe *adott ország gazdaság- és agrárpolitikája, amely előrelátóan ösztönözheti, de gátolhatja is az agrárszektor versenyképességét.* Több elvi lehetőség, illetve ezek kombinációja kínálkozik: részben ki lehet térni a globális verseny elől (különlegességek, hungarikumok, lokális fogyasztás); szelektíven részt lehet venni a világversenyben; s fel is lehet adni a versenyt, egyben lemondani a hazai erőforrásokkal előállított profit fölötti rendelkezés jogáról. A rendszerváltás utáni Magyarország gazdaságpolitikát és agrárpolitikát inspiráló „szakértői" az utóbbit választották.

Ezek után nem lehet azon csodálkozni, hogy a javuló hatékonyság ellenére a magyar mezőgazdaság egyetlen vertikuma sem tartozik Európa élmezőnyébe.

Magyarország adottságai – mint ezt folyton hangoztatják – jók a mezőgazdasági termelés számára. Ugyanakkor fel kell ismerni, *nem annyira jók, hogy az egyéb hátrányokat, fogyatékosságokat ellensúlyozzák.* Például hiába ízletesek, zamatosak gyümölcs- és zöldségféléink a gazdálkodóknál, ha a tárolási és szállítási adottságok folytán minőségromlást szenvednek el, amíg eljutnak a fogyasztóhoz, ha nem tudnak a piac igényei szerinti mennyiséget és ütemezés szerint szállítani, ha a versenytársak termékeinek igényesebb fogyasztói kiszerelése miatt a fogyasztó nem az ő portékáikat választja.

A magyar élelmiszer-gazdaság nemzetgazdasági és nemzetközi súlya évek óta csökken. Az egy hektár mezőgazdasági területre jutó hozzáadottérték-termelés a régi EU-tagországok termelésének felét sem éri el. *Korábbi önmagunkhoz képest is rosszul állunk,* a magyar mezőgazdaság szinte minden ágazata visszaesett, jobb esetben stagnált az elmúlt két évtizedben. Nem működnek vagy nem jól működnek a termelők kapcsolatai egymás között, az eszközforgalmazókkal, a termékfelvásárlókkal, az élelmiszer-feldolgozókkal, miközben a finanszírozási háttér sem tudatosan felépített. A mezőgazdaság fejlődési pályára állítása akkor lehet sikeres, ha nem önmagában, hanem társadalmi beágyazottságában kezelik, számolva a munkahelyteremtő (megőrző) szerepével, a vidékies térségekre gyakorolt hatásaival, a természeti és egyéb erőforrások ésszerű hasznosításával, az élő környezettel való kapcsolatával, miközben a termékeknek erős piaci pozíciót építenek.

Az élelmiszer-gazdaság nagy hátránya az élelmiszer-feldolgozó kapacitások állapota. Szinte minden szakágazatban igen *jelentős kapacitásfeleslegek jelentkeznek,* ugyanakkor korszerű (költséghatékonyan termelő, a környezetvédelmi előírásoknak mindenben megfelelő, a terméket a piaci igények szerint kiszerelő-csomagoló) *feldolgozó kapacitásokból hiány van.* Ráadásul a kapacitások térbeli (földrajzi) eloszlása sem kedvező.

Az agrárszakmák nem népszerűek a fiatalok körében, a felnőtt munkavállalók, gazdálkodók sem igazán érdeklődnek a szakmai képzések iránt, holott *a mezőgazdasági termeléssel foglalkozók (családi*

munkaerő) majd 90%-a nem rendelkezik semmiféle szakképzettséggel! A családi munkaerőnek csak mintegy 6%-a, az egyéni gazdaságok gazdaságvezetőinek alig 8%-a közép- vagy felsőfokú végzettségű! A létező (működő) szaktanácsadási rendszer nem képes ellensúlyozni a képzettség terén meglévő hiányosságokat.

VERSENYESÉLYEK A GAZDÁLKODÓK KÖRÉBEN

A magyar mezőgazdaságban tehát *még bőven akadnak teendők a hatékonyság* javítására.

Jó jel, hogy tapasztalható előrelépés és léteznek, terjednek a pozitív példák. Erre utal a „Nyertes és vesztes gazdaságok Magyarországon" (*Udovecz et al., 2012*) című cikk, amely a 2004 és 2010 között regisztrált adottságokat és eredményeket veti össze.

Már elöljáróban is sokat mond, hogy a nyertes gazdaságoknak mindössze 11%-a foglalkozott főprofilban állattenyésztéssel, míg a veszteseknek 36%-a!

Szignifikáns eltérés mutatható ki a nyertesek és vesztesek között:

– A nyertes egyéniek átlagosan több mint háromszor nagyobb mezőgazdasági területen gazdálkodtak, mint a vesztes egyéniek. A társas gazdaságok esetében ötszörös ez az arány. Természetesen a nyertesek javára.

– A nyertesek nagyobb arányban termesztették a négy slágernövényt (búza, kukorica, napraforgó, repce), illetve a vizsgált hétéves időszakban nagyobb mértékben növelték a vetésterületüket, mint a vesztesek. Ez az összefüggés – sokak állításával szemben – már nem a támogatási rendszer következménye volt, hanem a piaci kapcsolatokon, a termelési ismereteken, a megszokáson, a kockázatkerülésen nyugvó termelői döntéseké. Ugyanilyen határozott, de negatív kapcsolat áll fenn a sikeresség és az állattenyésztés elkerülése, illetve leépítése között! A nyertesek sokkal kevesebb állatot tartottak, mint a vesztesek (jellemzően a sertés- és baromfiállományukat szüntették meg vagy eleve mellőzték).

– A vesztes egyéni gazdaságok összes takarmányszükségletüknek mindössze 24%-át voltak képesek saját maguk megtermelni, míg a vesztes társas gazdaságok a 10%-át! Kiáltó az ellentétes számpár: a nyertes egyéniek takarmányigényüknek 82%-át, a nyertes társasok 99%-át tudták saját maguk előállítani. Köztudott dolog, hogy *az eredményes állattenyésztés elemi feltétele a saját takarmánybázis, a hosszú távra stabil takarmánytermesztésre alkalmas földterület.*

– A társas gazdaságok vezetői rendelkeztek megfelelő mezőgazdasági szakirányú végzettséggel. Az egyéni gazdaságok esetében ez már nem magától értetődő. Egyértelmű az összefüggés a *képzettség és az eredményesség* között.

– A nyertesek – egyéniek és társasok egyaránt! – fajlagosan kétszer annyi támogatást szereztek meg, mint a vesztesek. Nem zárható ki a kapcsolati tőke mozgósítása, bár tágan értelmezve (az esetleges visszaéléseket nem ideértve!) részben ez is beletartozik a vezetői alkalmasság fogalomkörébe (képzettség, pályázó képesség, tájékozottság stb.). Erre azért sem botorság gondolni, mert a nyertesek és vesztesek eltérő költséggazdálkodása, nem különben piaci kapcsolataiban elérhető értékesítési árai szintén bizonyítják a szakmai hozzáértés előnyét és fölényét. A nyertes gazdaságok ugyanis rendre jobb (feltehetően fémzárolt) vetőmagot használnak, mint a vesztesek; nagyobb műtrágyadózisokkal dolgoznak, vélhetően szakszerűbb növényvédelmüknek köszönhetően relatíve kisebb a növényvédőszer-költségük. Szintén a hozzáértéssel (gépvásárlás, optimális géprendszerek, szakszerű beállítás, gondos karbantartás stb.) hozható összefüggésbe a nyertesek viszonylag alacsonyabb üzemanyagköltsége. Az érem másik oldala pedig az, hogy a nyertesek lényegesen jobban megbecsülik, *megfizetik dolgozóikat,* mint a vesztesek.

– A szakértelem megmutatkozik a több év átlagában elért *átlaghozamok* alakulásában is. *Az igazán markáns eltérések tehát nem a gazdálkodási formák, nem is a területi méretek között jöttek létre, hanem a gazdaságmenedzselés különböző szintjei mentén.* Legyen szó egyéni vagy társas gazdaságról – a már érintett differenciált kvalitások, gazdálkodási igényesség halmozott következményeként –, a főbb, meghatározó növények átlagos hozamában a nyerteseknek jóval kedvezőbbek az eredményei, mint a veszteseknek. A szakértelem, a vezetői rátermettség, a gazdasági-kereskedelmi kapcsolatok szervezettsége közvetlenül is megtérülhet az elért értékesítési árakban.

– A nyerteseknek nyugodtabb, kiegyensúlyozottabb a pénzügyi helyzete: alacsonyabb az eladósodottságuk, jobb a likviditásuk, magasabb a sajáttőke-arányuk, mint a veszteseké. A kedvezőbb pénzügyi helyzet nemcsak az aktuális finanszírozási feladatok megoldását teszi náluk könnyebbé, hanem megteremti a fenntartható további fejlődés garanciáját: *a folyamatos fejlesztések, a szüntelen innovatív gazdálkodás pénzügyi forrásait!*

A magyar mezőgazdaság gyenge teljesítménye tehát – sem ágazati, sem pedig gazdálkodói szinten – nem szükségszerű. A hazai élelmiszer-gazdaság akár *20 millió fő ellátására is képessé tehető.* Az, hogy az üzemek egy része ma is kifejezetten jól prosperál, jelzi, hogy a fejlődési pályára állítás nem reménytelen vállalkozás. *Ehhez azonban nem elegendő a mezőgazdaságban a hatékonyság szüntelen növelése. A gazdaság- és agrárpolitika, a szakirányítás versenyképessége nélkül ez hiábavaló áldozat. Ideje lenne megtörni a „turáni átkot"* („legyen sorsuk a széthúzás és belviszály, soha semmiben ne egyezzenek") legalább az agrárpolitikában! *A magyar agrárgazdaságnak legnagyobb versenyhátránya, hogy immáron 70 éve bizonytalanságban él;* nélkülözi a stabil működési kereteket és az előremutató összehangolt fejlesztési programokat. Még nem volt ideje semmihez sem alkalmazkodni! *Minősítéskor éppen ez a legnagyobb pozitívum: kivételes stressztűrő képessége.* Az a mai állapota, amelyet öt brutális rendszerváltás után (a hatodik küszöbén?) képes felmutatni.

A vitában felvázolt ellentmondás – szerintem – csak ebben a szellemben oldható fel!

FORRÁSMUNKÁK JEGYZÉKE

(1) Csáki Cs. (szerk.) (2010): Élelmezésbiztonság. A magyar élelmiszer-gazdaság, a vidékfejlesztés és az élelmiszer-biztonság stratégiai alapjai. MTA, Budapest, 158 p. – (2) Kartali J. – Orbánné N. M. – Udovecz G. – Varga Gy. (1997): Az élelmiszeripar exportja, versenyképességének infrastrukturális és marketing feltételei. Agrárgazdasági Kutató és Informatikai Intézet, Budapest – (3) Kartali J. – Orbánné N. M. – Szabó M. – Udovecz G. – Varga Gy. (1998): Élelmiszergazdasági termékeink várható versenyképessége a kibővült európai piacon. Európai Tükör, 36. sz. – (4) Kemény G. – Fogarasi J. – Varga T. – Tóth K. – Tóth O. – Kamarásné Hegedűs N. – Lámfalussy I. – Péter K. – Tanító D. (2014): A vállalatvezetés és a humán tőke szerepe a hazai mezőgazdasági üzemi sikerekben és kudarcokban. Kézirat. Agrárgazdasági Kutató Intézet, Budapest – (5) Mészáros S. – Szabó G. (2014): Hatékonyság és foglalkoztatás a magyar mezőgazdaságban. Gazdálkodás, 58. évf., 1. sz., 58-74. pp. – (6) Mészáros S. – Spitálszky M. – Udovecz G. (1999): Az EU-csatlakozás várható agrárgazdasági hatásai (modellszámítások I.). Agrárgazdasági Szakértői Tanulmányok, Agrárgazdasági Kutató és Informatikai Intézet, Budapest – (7) Mészáros S. – Spitálszky M. – Udovecz G. (2000): Az EU-csatlakozás várható agrárgazdasági hatásai (modellszámítások II.). Agrárgazdasági Szakértői Tanulmányok, Agrárgazdasági Kutató és Informatikai Intézet, Budapest – (8) Popp J. – Potori N. – Udovecz G. – Csikai M. (szerk.) (2009): A versenyesélyek javításának lehetőségei a magyar

élelmiszer-gazdaságban. Szaktudás Kiadó Ház, Budapest, 164 p. – (9) Sedláček, T. (2012): A jó és a rossz közgazdaságtana. HVG Kiadó Zrt., Budapest – (10) Udovecz G. (2002): A magyar mezőgazdaság versenyesélyei az Európai Unióban. Magyar Tudomány, 9. sz. – (11) Udovecz G. (2006): Szerkezetváltási kényszerben a magyar agrárgazdaság. Gazdálkodás, 50. évf., 2. sz., 4-17. pp. – (12) Udovecz G. (2007): Az európai agrárpolitika eszményei és realitásai. Gazdálkodás, 51. évf., 2. sz., 1-9. pp. – (13) Udovecz G. (2010): A Közös Agrárpolitika reformja magyar (kutatói) szempontból. Gazdálkodás, 54. évf., 7. sz., 717-730. pp. – (14) Udovecz G. (2014a): Hatékonyság és foglalkoztatás a magyar mezőgazdaságban. Gazdálkodás, 58. évf., 1. sz., 58-75. pp. – (15) Udovecz G. (2014b): Adalékok a magyar mezőgazdaság minősítéséhez. Nemzetközi Tudományos Napok Tanulmánykötet, Gyöngyös, 2014. március 27–28., 1523-1539. pp. – (16) Udovecz G. – Pesti Cs. – Keszthelyi Sz. (2012): Nyertes és vesztes gazdaságok Magyarországon. Gazdálkodás, 56. évf., 5. sz., 387-398. pp.

ally different functioning and structure of the two big forms of agricultural holdings in Hungarian agriculture – agricultural enterprises and private holdings – and their different characteristics. Owing to the specificities and international standards of the information systems, different concepts have to be defined for agricultural enterprises and private holdings, but different solutions have to be used in the case of the individual surveys as well.

Based on the above facts, the purpose of this article is to draw attention to the possibilities and sometimes the limits of the usability of the corresponding information and databases, and to the "coverage" and differences in concepts that have to be taken into consideration. The article proposes to focus the examination of efficiency and competitiveness on the enterprises carrying out agricultural activity and the market oriented private holdings. It calls attention to the analysis of these holdings according to the type of activity (crop farming, animal farming, mixed farming), that can lead to further, interesting results. Although the article proposes to exclude from the scope of efficiency and competitiveness analysis private holdings producing exclusively for own consumption or selling the surplus, it is of the opinion that it is worth considering to focus the analysis mainly on the social and societal aspects of such holdings.

THOUGHTS ON "EFFICIENCY AND EMPLOYMENT IN THE HUNGARIAN AGRICULTURE" DEBATE ARTICLE

By: Udovecz, Gábor

Keywords: efficiency, competitiveness, agribusiness, employment.

Increasing efficiency in agriculture may reduce the employment opportunities. However, the rational solution of this contradiction is limited. Cross-border, increasingly intense global competition dominates the world, from which Hungarian agriculture can only partly withdraw itself. This effort could be supported by producing unique (inimitable) products, by stimulating the local economy, or by product labelling! Such "hungaricums" may reach a retail market share of 20% within decades. However, the remaining 80% will continue to compete. Hence, efficiency needs to be further improved but, more importantly, it is essential to enhance processing and improve the organisation in sales and cooperation, thus create competitiveness in the whole sector, in the whole agribusiness. In this desired case, the number of agricultural workers would increase only slightly, but the supporting capacity of the whole sector could be significantly improved! In the current processes, not the size of a farm and the employment is confronted, but the structure of production and the employment opportunities. The problem is not that the increase in efficiency reduces the demand for labour in agriculture, but this consequence has not been compensated by conscious improvement of the whole agribusiness! Therefore, if Hungarian agriculture had some decades in stable and predictable conditions to adjust, not only its efficiency indicators, but also its position in the international competition would improve. It would reach growth and expansion of employment!